

A TUDOMÁNYOS ÜLÉSEK JEGYZŐKÖNYVE.

Az erd. muzeum-egylet igazg. választmánya tudományos ülése

Pénteken nov. 23-kán 1860.

1.) Olvasott Finály Henrik egyleti titkár egy értekezést a muzeum birtokában levő viaszos római fatáblákról.

Idő hiánya miatt félbeszakasztva folytatatni fog közelebbi alkalommal.

2.) Olvasott Kéméndi Váradi Ádám tagtárs egy feliratról, a mely a dévai ev. ref. templomon létezik, és állítólag szt. István korából való.

Követi Torma Károly tagtárs észrevétele illetőleg helyreigazítása, a mely az időhatározás hibás voltát bizonyítja, de az olvasás iránt fenmaradó kételyeket nem képes eloszlatni.

3.) Olvassa Szabó Károly egyleti könyvtárnok n. ajtai Kovács István tagtárs béküldött értekezését a cserhalmi titkőzetről

kivonatosan végig olvastatott.

4.) Indítványra határozatlik, hogy a tudományos főlvasásokról vitessék oly jegyzőkönyv, a mely kimutatja ki, mikor és miről olvasott vagy értekezett.

Az erd. muzeum-egylet igazg. választmánya tudományos ülése

Szombaton dec. 15-kén 1860.

5.) Finály Henrik egyleti titkár bévégzi a római viasztáblákról és folyóírásról szóló értekezéseinek olvasását.

6.) Szabó Károly egyleti könyvtárnok olvassa Szilágyi Sándor ily című értekezését: „Adalék egy erdélyi Codex Diplomaticus-hoz.”

7.) Gyulai Pál tanár bemutatja és beadja a Sz.-Udvarhelyi ev. ref. tanoda könyvtárában létező régi magyar nyomtatványok és kéziratok sorjegyzékét, a melyet amaz intézet könyvtárnoka Felméri Lajos készített könyvtárunk bibliographiai gyűjteménye számára.

Köszönettel fogadtatik és átadtatik a könyvtárnoknak.

8.) A titkár jelentést tevén Szilágy-Somlyón újabban talált régi pénzekről, indítványt tesz, hogy a választmány tenne valami lépést, a melylyel az ily régiségek hazánkból kiczepelésének elejét lehetne venni.

Az eziránti intézkedés a választmányi rendes ülésre halasztatik.

Az erd. muzeum-egylet igazg választmánya tudományos ülése

Szombaton dec. 29-kén 1860.

9.) Finály Henrik ismerteti egy szorosán a tárgyhoz ragaszkodó értekezésben a kolozsvári öt-vös-czéh szabályait 1473-ból és az akkori tanács német erősítő levelét egész szövegben rövid megjegyzésekkel.

10.) A titkár bemutatja egynehiny régi magyar oklevél másolatját, a melyet Seiwert Gusztáv szorgalmatos gyűjtő részint a szász nemzet levéltárákból lemásolt és béküldött. Ez irományok következők:

a) 1565-ből egy leirata II. Jánosnak, a melyben inti a vásárbrákat, hogy a vásárjáró kereskedő embereket ne zsarolják, a szebeni szász vargák czéhládájából.

b) 1610. Sonyor János veszprémi vajda utlevelet ad szigligeti lakó Vizi Jánosnak, hogy török-rabsághól szabadulván váltságdíját koldulhassa ez országban. — Mellette ugyan azon rab számára egy utlevél Adam szathmári vajda és gyalog hadnagytól ugyanazon évből; a szász nemzet levéltárából.

c) 1609-ből egy nyílt megbízó levele Bátor Gábor fejedelemnek egy Turi János nevű küldöttje számára, a szászokhoz intézve, 1610-ből ugyanazon fejedelem egy kötelezvénye és egy nyugtája és ugyanez évből egy supplicatioja a szebeni polgárságnak a fejedelemhez a katonák garázdasága ellen — a mely fel is olvastatott; 1611-ből egy utlevele Szepesi Nagy Gergely szebeni kapitánytól

Veres Jánosné szebeni notáriusné számára, mind a négy oklevél ugyanonnan.

d) 1651-ből egy szerződés a brassai szabók és posztócsinálók cézhei közt a posztó árak megszabása tárgyában.

e) 1671—75-ből egy számadás a verestoronyi harminczad 1 évi jövedelméről és a fejedelmi konyhára szállított fűszerek- valamint más költségekről.

f) 1689-ből a verestoronyi harminczad jövedelmének aprólékos kimutatása.

11.) Bémutatja a titkár Erdélynek Bielz Albert urtól kidolgozott ethnographiai térképét, a mely ritkább vagy sürűbb árnyékolás által kimutatja a különböző nemzetiségek százalékos sürűségét az ország kerületeiben.

Ezek után az ülés eloszlott.

1861

Első tudományos ülés

Szerdán januárius 9-kén.

Gróf Mikó Imre önmaga elnöklése alatt.

1.) A múlt tudományos ülésről szerkesztett jegyzőkönyv felolvasása után Brassai Sámuel muzeumi igazgató felolvassa Hauchard József parajdi bányanagy értekezését a sóbányáknál elhanyagolt sóhulladék (géra) hasznosításáról szikszógyártás utján.

Maga az értekezés semmi újat se hozván, mindazonáltal alkalmat nyújtott, hogy tárgya felett élénk és érdekes értekezlet fejlődött ki, a melynek folytában sok érdekes adat hozódott fel néhai Debreczeni Márton ebbeli főrekvéseiről és ezek sikerelensége okairól. Végre abból a tekintetből, hogy mégis Debreczeni Márton volt az, a ki leginkább közel járt a sóból való szikszókészítés leggyakorlatibb módjához, megbízatik a muzeumigazgató, igyekezék a néhainak e tárgyra vonatkozó hátrahagyott írásbeli jegyzeteit megszerezni, hogy e becses iratokat a tudomány és vegytani múltan érdekében hozzáférhetővé lehessen tenni.

2.) Szabó Károly egyl. könyvtárnok szóbeli előadásban ismerteti az egyleti könyvtár XVI-dik századbéli egynéhány becses nyomtatványát u. m. 1) Calendárium magyar nyelven. Székely Estván. Hely és év nélkül, 8-r. 15 levél. Értekező szerint egyetlen ismeretes példány és nem későbbi mint 1538-ból való. 2) Catechismus Minor. Azaz a keresztényi tudomane reüiden való sumaya. Colosuarba nyomatott Heltai G. spár és György Hoffgreff által 1550. Farnetszvényes kiadás, a kolosvári nyomdának egyik legvényes kiadása, eddig ismeretlen volt. 3) Az tiz parancsolatnac, ah hit ágozatinak, am parancsolatnac, és ah hit pecsetinec röviden való mag'arazata, Mat'as Devai. Hely és év nélkül, kis 4-r 59 levél. Egyetlen teljes példány.

Értekező véleménye szerint nem tehetni 1535 előttre. — 4) A reszezségne ec es tobzodásnak veszedelmes voltáról való Dialogus. Heltai Gáspár Colosvari plebanos által szerzetet. Colosuarba 152. 14 levél híjával esonka példány, egyik legnagyobb könyvészeti ritkaság.

Az igen érdekes előadást feszült figyelemmel hallgatta a gyűlés.

Ezután a gyűlés eloszlott.

Második tudományos ülés.

Szerdán februárius 13-án 1861.

Gróf Lázár Miklós Elnöklése alatt.

3.) Gróf Lázár Kálmán értekezik az „aquila pennata“ és „aquila minuta“ nevű sasfajokról, saját tapasztalatából és észleletiből hozván fel bizonyító okokat azon állítása mellett, hogy az említett két név csakugyan különböző két fajt jelent, nem pedig ugyanazon egyet, mint némely ornitholog állítja.

Az igen érdekes értekezés figyelemmel és köztetszéssel fogadtatott.

4.) Szabó Samu marosvásárhe'yi tanár ismerteti a vegytan újabb elméleti nézeteit. Röviden érintvén Lavoisier felfedezései után Berzeliusztól megállított electrochemiai elméletet, a melyre a stoichiometriai képletek alkotása is alapítva van; kiemeli azután, hogy e képletek elégteleneknek mutatkoztak, mihielyt a vegytan szerves anyagokkal kezdett nagyobb mértékben foglalkozni, különösen az ugy nevezett metamer anyagokra nézve, a melyekben a vegybontás tökélyesen ugyanazokat az alkotrészeket és egyforma mennyiségben találja, holott az anyagok mégis különböző természetűek; és végre áttér a Gerhardt felállította újabb elméletre, a mely a jellegeket (typus) állítja fel alapul a vegytani alakulások megismertetésére és megkülönböztetésére, az ugy nevezett egység elméletét. Értekező kiemelvén ez újabb elmélet elfogadása óta a vegytanban nyert eredményeket, különösen azt a körülményt, hogy ennek alapján sikerült szerves anyagokat mesterséges úton előállítani, a miben különösen Berthelot tüntette ki magát, ez új elmélet felállításában nevezetesen és tényleges előhaladást lát, és új korszak kezdetét a vegytanban, a melynyiben csaknem függetlenné teszi a vegyészti a szerves anyagok vizsgálatában az ugynevezett élet-erő tekintetbe vételétől.

Brassai figyelmezteti az értekezőt, hogy az új elmélet még igen sok tekintetben megtámadható, kimutatván, mennyire erőszakolt némely állítása, a mely éppen nem alkalmazható abban az általánosságban, a melyben fel van állítva. Különösen figyelmeztet azon lényeges különbségre, a mely természeti szerves anyagok és gyártott szerves testek közt létezik.

Nagy Péter azon szempontból szólal fel az új elmélet általánosítása ellen, a menyinyiben éppen ez elmélet vezet az újabb vegytant a materialismus felé.

Takács János anynyiban védi az elméletet, a menyinyiben a tudomány fejlődésére és haladására nagyon hasznos lehet, még akkor is, ha nem is állhatna meg utoljára az előhaladott tudomány kritikájával szemben.

Értekező mind ezekre megjegyzi, hogy az új elmélet éppen nem követel magának csálhatatlanságot, de ő mégis nagy eredményeket remél bár csak azon véleményharczából is, a mely a régi elmélethez ragaszkodók és az új elmélet védői közt foly, és a tudomány előhaladására nézve gyümölcstelen nem lehet.

Az igen érdekes és meglehetősen élénk vitakozás a közönség figyelmét a hosszú időn át is folyvást lekötve tartá.

5.) Gyulai Pál helyettes jegyző felszólítására az újjáalakítandó szakosztályokhoz bejegyeztetik magokat:

A) A történelmi szakosztályhoz: Hincz György, Jakab Elek, Haluágyi Sándor, Kövári László, Gyulai Pál, Nagy Péter, B. Apor Károly, Mikó Sándor, Sáni László, Török Ferencz, Fekete Mihály, Dózsa Daniel, Buzogány Áron, Kriza János, Matusik János, Horváth Pius, gr. Bánffy Béla, Gyergyai Ferencz, Salamon József, Hegedüs János, Gámán Zsigmond. B) A természettudományi szakosztályhoz: Takács János, Szabó Samuel, Indali Péter, Kócsi Károly, gr. Lázár Kálmán, gr. Eszterházy Kálmán, Dr. Szabó József.

Ezek után az ülés eloszlott.

Nagy-Ajtai Kovács István tagtárs értekezését a cserhalmi csatáról az évkönyvben kiadandónak véli, Szilágyi Sándor tagtárs értekezése inánt pedig határozott javaslatát még a szerzővel váltandó egy levél eredményétől függeszti fel.

Szolgál tudásul és a kiadandó munka kézirata átadatik a muzeum h. igazgatójának, mint az évkönyv szerkesztőjének.

8.) Jakab Elek tagtárs olvas egy történelmi tárgyu értekezést, a melyben az eredeti kútfők és oklevelek alapos és lekiismeretes felhasználása után tüzetesen fejtegeti és eládjja azokat az eseményeket, alkudozásokat és politikai fondorkolásokat, a melyek által a magyar s.t. korona I. Ferdinánd császár kezébe jutott. Az eredeti oklevelek újból átvizsgálása képséssé tevő a szerzőt, hogy történelmírőink e tárgyról eddig felállított nézeteit és eládot elbeszéléseit nem egy helyt kiegészithesse és megigazithassa, a mit minden fitogtatás nélkül az a'apos meggyőződés szerény hangján teszen, és noha van oly pont is, a melyre nézve a tökélyes bizonyosságot nyújtó oklevelek hiánya miatt, még határozott véleményt nem mer felállítani, munkája mégis sok új és érdekes adatot mu'at fel hazánk történelméből ama viszontagságos korszakban. A tárgy bőségehez képest meglehetősen tömöttségre összehuzott előadás, mind a mellett, hogy a szerző csak kivonatlag adá elé, és meglehetősen sietett, mégis tökélyesen bétölté a felolvasásra szánt időt.

A hosszasság daczára a hallgatóság szakadatlan érdekeltséggel és figyelemmel hallgatta végig a felolvasást, a melynek végén tetszését élénken nyilvánítá.

Ez után az ülés eloszlott.

Harmadik tudományos ülés.

Szerdán márt. 13-kán 1861.

Gróf Mikó Imre ő nmlga elnöksége alatt.

6.) Berde Áron olvassa értekezését, a mely a tapasztalatból merített és gondosan egybeállított meteorologiai adatok alapján fejtegeti hazánk esőviszonyait és ezek befolyását a föld termékenységre és a mezei gazdaság kezelésére.

A népszertien tartott és érdekesen össze állított felolvasást a különben meglehetősen csekély számmal megjelent hallgatóság figyelemmel hallgatá végig.

Ez után a gyűlés eloszlott.

Negyedik tudományos ülés.

Szombaton márczius 23-kán 1861.

Gróf Mikó Imre ő nmlga elnöksége alatt.

7.) Olvassatik a történelmi szakosztály véleményadása, a melyben mint bíráló bizottság M.

Ötödik tudományos ülés.

Szerdán aprilis 10-én 1861.

Gróf Lázár Miklós elnöklete alatt.

9.) Muzeumi helyettes igazgató Brassai Samuel népszerű előadása az Ozonról. Kiindulván az éleny feltalálása történelmi elbeszéléséből és felfejtven azután az éleny lényegesebb tulajdonságait, ártér Schönbein azon észrevételére, a melyből következtet, hogy a némely anyagok lassan elégeése által hatásaiban módosult élenyt új névvel tisztelték meg az okoskodó vegytanárok, a mely új név éppen az Ozon. Előadó folytonos kísérleti mutaványokkal világosítván előadását mindenképpen azt látszott bizonyítani akarni, hogy az a mit Ozonnak neveznek, nem valami eddig ismeretlen új anyag vagy elem, hanem egyszerűen csak hatásosabb éleny.

A rendkívül számosan egybegyűlt hallgatóság nagy tetszéssel fogadá a már magában is érdekes és a Kócsi Károly tanár segítségével bémutatott kísérletek által még érdekesebbé vált előadást.

Ez után az ülés eloszlott.